

KS. CZESŁAW MURAWSKI

WKŁAD KS. PROF. ADAMA LUDWIKA SZAFRAŃSKIEGO
W ROZWÓJ TEOLOGII MAŁŻEŃSTWA I RODZINY

CONTRIBUTION OF FATHER PROFESSOR LUDWIK ADAM SZAFRAŃSKI
TO THE DEVELOPMENT OF THE THEOLOGY OF MARRIAGE AND FAMILY

A b s t r a c t. Father A.L. Szafrąński made an original contribution to the development of the theology of marriage and family. In his reflections on marriage and family he applied, taken from St. Thomas Aquinas, the notion of mutual participation. Therefore, he exposed, within the endorsed by himself trend of the theology of marriage and family, the links between the persons of the Holy Trinity and the spouses who create the community of marriage and family. According to Fr. Szafrąński, in the sacrament of marriage a man and a woman enter into a deep relation with the individual persons of the Triune God. Furthermore, through the sacrament of the Eucharist the spouses gain the power to overcome all difficulties and support of Christ in building a happy family. A family regularly receiving Holy Communion is not closed in itself, but as a living cell of the Church it is opened to the needs of other people and communities. Fr. Szafrąński also undertook the issues of rights and privileges of the family, the education of children and youth. In his research he included the topics related to the ecology of the family, which implies the natural family planning and birth control. In addition, he showed the people of today that a good, religious, and morally, spiritually, physically and mentally healthy family is the best environment for the development of the young generation and for the future of the nation and the whole humanity.

Key words: Adam Ludwik Szafrąński, participation, theology of marriage, theology of family, family pastoral care, pastoral theology

---

Ks. dr CZESŁAW MURAWSKI – emerytowany wykładowca teologii pastoralnej w Wyższym Seminarium Duchownym w Sandomierzu; adres do korespondencji: ul. Katedralna 3, 27-600 Sandomierz; e-mail: czemurawski@gmail.com

Rev. Dr. CZESŁAW MURAWSKI – emeritus professor of pastoral theology at the Major Seminary in Sandomierz; address for correspondence: ul. Katedralna 3, 27-600 Sandomierz; e-mail: czemurawski@gmail.com

Ksiądz prof. A.L. Szafrąński w życiu kapłańskim łączył wiedzę teologiczną z pracą duszpasterską¹. Jego poszukiwania naukowe oscylowały między teologią systematyczną a teologią praktyczną, pastoralną. Interesowały go zagadnienia teologii liturgii, a w sposób szczególny teologia Eucharystii². Bliska mu była kairologia, czyli teologia znaków czasu³. Wiele uwagi poświęcił teologii laikatu. Wśród szerokiej problematyki teologiczno-pastoralnej poczesne miejsce w twórczości naukowej ks. Szafrąńskiego zajmuje teologia małżeństwa i rodziny, a także konsekwentnie z niej wynikająca refleksja na temat duszpasterstwa rodzin. Można zaryzykować stwierdzenie, że głównym celem uprawianej przez niego nauki było dążenie, aby rozwijana teoria teologiczna dobrze służyła duszpasterstwu. Niniejsze opracowanie prezentuje wkład ks. Szafrąńskiego w rozwój teologii małżeństwa i rodziny w szerszej panoramie nauki i tradycji Kościoła⁴.

I. HISTORYCZNY ROZWÓJ TEOLOGII MAŁŻEŃSTWA I RODZINY

Interesujące jest spojrzenie ks. A.L. Szafrąńskiego na kształtowanie się teologii małżeństwa i rodziny w aspekcie historycznym. W swoich dociekania-
niach sięgał aż do początku, czyli do stworzenia człowieka i powołania go

---

¹ Moje pierwsze spotkanie z ks. Profesorem miało miejsce w roku 1969. Zbliżała się 10 rocznica święceń mojego rocznika z WSD w Sandomierzu. Zamierzaliśmy odprawić wspólne rekolekcje. Szukaliśmy księdza rekolekcjonisty. Nazwisko i osoba ks. Szafrąńskiego była szeroko znana z artykułów, wygłaszanych referatów i przeprowadzanych rekolekcji. W imieniu kolegów udałem się do Kielc. Ks. Profesora spotkałem w katedrze, gdzie odbywał się wtedy pogrzeb zmarłego członka Kapituły Katedralnej Kieleckiej. Jeżeli dobrze pamiętam, zmarłym był ks. Dąbrowski. Ks. Profesor chętnie przyjął nasze zaproszenie. Rekolekcje przeżywaliśmy w Zakopanem, w Księżówce.

² Wśród bardziej znanych pozycji należy wymienić: A.L. SZAFRĄŃSKI. *Teologia liturgii eucharystycznej*. Lublin: KUL 1974; *Eucharystia w duszpasterstwie*. Red. A.L. Szafrąński. Lublin: TN KUL 1977; TENŻE. *Wierzyć w Chrystusa i żyć Eucharystią*. Bytom: Oficyna Wydawnicza 4K 1997.

³ A.L. SZAFRĄŃSKI. *Kairologia. Zarys nauki o Kościele w świecie współczesnym*. Lublin: TN KUL 1990.

⁴ Ks. prof. A.L. Szafrąński był dla mnie przewodnikiem i mistrzem naukowym. Pod jego kierunkiem przygotowałem zarówno pracę magisterską (*Teologia małżeństwa w nowym Ordo celebrandi matrimonium z 1969 r.* Lublin 1975. Archiwum KUL), jak i rozprawę doktorską (*Teologia małżeństwa i rodziny w nauczaniu biskupów polskich (1945-1976). Studium dogmatyczno-pastoralne*. Lublin 1978. Archiwum KUL). Doktorat został opublikowany pod nieco zmienionym tytułem: *Teologia małżeństwa i rodziny w nauczaniu biskupów polskich 1945-1980. Studium dogmatyczno-pastoralne*. Sandomierz 1988 ss. 349.

do życia w małżeństwie i rodzinie. Znajdujemy tu również problematykę zagrożeń tego życia. Na dzieje naturalnego, ustanowionego na początku przez Boga związku mężczyzny i kobiety pada cień grzechu pierworodnego, a potem ciągnie się za nimi w postaci niewierności i rozpadu wspólnoty małżeńsko-rodzinnej.

Ks. A.L. Szafranski podkreślał, że małżeństwo zawsze było uważane za związek o charakterze religijnym, ponieważ łączyło się z tajemnicą miłości i stwarzania nowego życia. W chrześcijaństwie było podobnie. Jezus Chrystus przychodząc na ten świat, przypominał ludziom odwieczne prawo miłości, a małżeństwo podniósł do godności sakramentu. Swoją obecnością na godach w Kanie Galilejskiej (por. J 2,1-11) akceptował instytucję małżeństwa, a w swoim nauczaniu podkreślał jej jedność i nierozzerwalność (por. Mt 19,1-9; Mk 10,1-12). Formuła św. Pawła: „tajemnica to wielka” (Ef 5,32), wyrażała myśl o jakimś specjalnym włączeniu małżonków ochrzczonych w tajemnicę Chrystusa i Kościoła⁵. Ks. Profesor ukazał dzieje i rozwój teologii małżeństwa i rodziny w ciągu wieków, która powoli i to w otoczeniu przeciwności torowała sobie drogę.

Według ks. A.L. Szafranski, Kościół od samego początku swego istnienia bronił małżeństwa przed błędnymi teoriami gnostyków, którzy uznawali tę instytucję za rzeczywistość jedynie duchową. Już apostołowie występowali przeciw libertynom aprobującym wszelkiego rodzaju zbrocenia (por. 1 Kor 7,1-5). A potem tę walkę z fałszywym pojmowaniem nauki chrześcijańskiej odnośnie do małżeństwa i rodziny kontynuowali Ojcowie Kościoła, zarówno zachodniego, jak i wschodniego. Ukazywali oni perspektywę świętości małżeństwa i występowali w obronie godziwości współżycia małżeńskiego.

Śledząc dalej rozwój doktryny o małżeństwie i rodzinie, ks. A.L. Szafranski konstatuje, że pod koniec okresu patrystycznego liczne narody barbarzyńskie, a nawet te przyjmujące chrzest, z trudnością pojmowały naukę o czystości i nierozzerwalności małżeństwa. Mimo tylu niebezpieczeństw, odkrywał Profesor jasne punkty spojrzenia na rodzinę. Na przykład w XIII wieku scholastycy dokonali syntezy nauki teologicznej o małżeństwie, a następnie wydali szereg przepisów dyscyplinarnych, które miały ochraniać małżeństwo i rodzinę przed rozpadem. Niestety, już w średniowieczu trzeba było bronić kompetencji Kościoła nad małżeństwem ochrzczonych, ponieważ dochodziło do interwencji panujących wówczas władców świeckich.

---

⁵ A.L. SZAFRAŃSKI. *Struktura łaski sakramentu małżeństwa*. „Collectanea Theologica” 46:1976 f. 2 s. 23.

Kolejne wieki, jak ocenia ks. A.L. Szafrński, nie były ani łatwe, ani sprzyjające katolickiej wizji małżeństwa. Reformacja, pozostająca pod wpływem świeckiego humanizmu, odrzucała sakramentalny charakter małżeństwa. Małżeństwo traktowała jako sprawę czysto świecką, poddając go kompetencji władzy świeckiej. Jasnym promieniem tego trudnego okresu był Sobór Trydencki, który potwierdził tradycyjną naukę Kościoła o sakramentalności, jedności i nierozzerwalności małżeństwa ochrzczonych, zawartego wobec kapłana i świadków. Odtąd małżeństwo i rodzina stały się wiodącym tematem nauczania Kościoła.

Następne okresy niosły kolejne zagrożenia. Jednym z nich był jansenizm, który pod wpływem błędnych poglądów i pesymizmu małżeństwo i rodzinę ukazywał w złym świetle⁶. Jansenizm okazał się jednak przydatny dla teologów katolickich. Mimo swoich błędnych założeń, przyczynił się bowiem do pogłębienia katolickiej nauki o małżeństwie, a to dlatego, że wtedy po raz pierwszy zwrócono uwagę na małżeństwo jako wspólnotę wzajemnej miłości, która jest ważnym, choć drugorzędnym celem małżeństwa. W tym okresie broniono katolickiej wizji małżeństwa również przed tendencjami oświeceniowymi (gallikanizm), które dążyły do zredukowania małżeństwa do umowy świeckiej, oczywiście podporządkowanej państwu.

Wielka Rewolucja Francuska jako pierwsza wprowadziła śluby cywilne i rozwody. Do naszych czasów stało się to przedmiotem prawodawstwa państwowego i jednym z głównych haseł ruchów postępowych, wrogich Kościołowi. Kościół natomiast zastrzeżę sobie określenie warunków potrzebnych do zawarcia małżeństwa między ochrzczonymi, określających jego ważność i nierozzerwalność. Owocem oświeceniowych trendów w XIX wieku był wzrost liczby rozwodów i coraz częstsze ingerencje państwa w instytucję małżeństwa. Zdaniem ks. A.L. Szafrńskiego, tym szkodliwym i niebezpiecznym tendencjom przeciwstawiali się papieże XIX wieku: od Piusa VII do Leona XIII. Ks. Profesor zauważył, że papieże tego okresu przedstawiali małżeństwo i rodzinę opartą na prawie Bożym, jako podstawowe dobro społecz-

---

⁶ Jansenizm jest to ruch intelektualno-religijny, który głosił błędną tezę dotyczącą relacji zachodzącej między naturą i łaską. Zwolennicy tego ruchu uważali, że po grzechu pierworodnym ludzka natura została skażona i opanowana przez namiętności. Człowiek sam z siebie nie może uczynić niczego dobrego. Bóg przeznacza do nieba lub do piekła, dlatego tylko „wybrani” będą zbawieni. Oni też zostają obdarzeni łaską odkupienia, ponieważ Chrystus umarł jedynie za nich. Zob. J.M. POPLAWSKI. *Jansenizm*. W: *Leksykon duchowości katolickiej*. Red. M. Chmielewski. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 373; por. J. WALKUSZ. *Jansenizm*. W: EK t. 7. Lublin: TN KUL 1997 kol. 989-994.

ne, jako drogę zbawienia dla ludzi świeckich⁷. W rodzinie bowiem dzieci prawidłowo wychowywane przygotowują się najlepiej do przyszłych zadań i obowiązków w społeczeństwie i w Kościele⁸.

Analizując rozwój nauki Kościoła o małżeństwie i rodzinie, ks. A.L. Szafrąński stwierdza, że w XX wieku wszyscy papieże uwrażliwiali na zagrożenia życia małżeńskiego, ale równocześnie wskazywali małżonkom drogi wyjścia z kryzysów⁹. W drugiej połowie tegoż wieku dokonał się rozwój nauki Kościoła o małżeństwie i rodzinie, spowodowany nie tylko stale pogłębianym poznawaniem źródeł Objawienia Bożego, ale również potrzebami wiernych, trudnościami społecznymi i błędnymi teoriami szerzonymi przez środki społecznego przekazu. W tę niezwykle złożoną sytuację religijno-moralną i społeczną wpisuje się, jak stwierdza ks. Szafrąński, Sobór Watykański II, który analizował również problemy małżeńskie, rozpatrując je w relacji do zamysłu Bożego. Głębokie przemiany dokonujące się w samym małżeństwie, przyczyniły się do ukazania „wrodzonej godności stanu małżeńskiego i jego niezwyklej wartości sakralnej” (KDK 47). Nauczanie Soboru Watykańskiego oraz papieży Pawła VI i Jana Pawła II stanowią fundament analiz dorobku ks. A.L. Szafrąńskiego w zakresie omawianej tu problematyki.

---

⁷ A.L. SZAFRAŃSKI. *Słowo wstępne*. W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. tenże. Lublin: TN KUL 1985 s. 7-8; zob. TENŻE. *Struktura łaski sakramentu małżeństwa* s. 23-24.

⁸ LEON XIII. Encyklika *Rerum novarum*. 1891; TENŻE. Encyklika *Arcanum Divinae Sapientiae*. 1880. Papież Leon XIII w encyklice *Arcanum Divinae Sapientiae* bronił sakramentalnego małżeństwa, przeciwstawiając je kontraktom małżeńskim i błędnym teoriom. Wskazywał na zgubne skutki rozwodów zarówno w krajach protestanckich, jak i w katolickich. Natomiast w encyklice *Rerum novarum*, poświęconej kwestiom robotniczym, pouczał, że trwałość rodziny przyczynia się do kształtowania ładu w stosunkach społecznych, a przez sprawiedliwe wynagradzanie za pracę należy zapewnić utrzymanie pracownikowi i jego rodzinie, aby mogli żyć godnie. Por. Z. SKWIERCZYŃSKI. *Rerum novarum*. EK t. 17. Lublin: TN KUL 2012 kol. 14-15.

⁹ Trzeba tu wymienić przede wszystkim: PIUS XI. Encyklika *Casti connubii* (1930); PIUS XII. *Przemówienie do uczestniczek Kongresu Włoskiej Katolickiej Unii Położnych* (1951); JAN XXIII. Encyklika *Pacem in terris* (1963); PAWEŁ VI. Encyklika *Humanae vitae* (1968), a w szczególności obszerne nauczanie na temat małżeństwa i rodziny papieża Jana Pawła II. Por. SZAFRAŃSKI. *Słowo wstępne* s. 7-13.

II. TEOLOGIA MAŁŻEŃSTWA I RODZINY W ŚWIETLE NAUCZANIA SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Ks. A.L. Szafrąński w swoich publikacjach analizował wskazania dotyczące małżeństwa i rodziny zawarte przede wszystkim w nauczaniu Soboru Watykańskiego II oraz nauczaniu papieży posoborowych. Jego zdaniem podstawą do zrozumienia współczesnej teologii małżeństwa i rodziny jest stwierdzenie Soboru Trydenckiego, że każdy sakrament oznacza, zawiera i powoduje łaskę, czyli dar Boży potrzebny człowiekowi w danej sytuacji życiowej (Denz. 849). Według Szafrąńskiego, sakrament małżeństwa powoduje wzrost łaski poświęcającej, czyli przyjaźni z Bogiem, oraz liczne pomoce, a więc łaski uczynkowe, nieodzowne w życiu małżeńskim i rodzinnym w wypełnianiu obowiązków stanu. Jego zdaniem powyższe stwierdzenie trzeba przyjąć za punkt wyjścia w analizie nauczania Soboru Watykańskiego II na temat małżeństwa i rodziny.

Sobór Watykański II określa małżeństwo jako przymierze mężczyzny i kobiety. „Głęboka wspólnota życia i miłości małżeńskiej zawiązuje się przez przymierze małżeńskie” (KDK 48)¹⁰. Monogamiczny zaś związek małżeński jest jakby przekroczeniem siebie i wyjściem ku Bogu przez zawarcie z Nim przymierza (Rdz 2,24). Idea przymierza małżeńskiego była nieustannym polem penetracji ks. A.L. Szafrąńskiego. Stwierdzał on, że małżeństwo jest przymierzem dwojga osób, ofiarujących sobie miłość, zobowiązujących się tę miłość rozwijać, w niej trwać do końca życia¹¹. Idea przymierza doprowadziła Profesora do głębszego zrozumienia relacji, jaka zachodzi między małżonkami a osobami Trójcy Świętej. Małżeństwo ochrzczonych jest sakramentalną instytucją osób Boskich, Syna Bożego, Jezusa Chrystusa i Ducha Świętego¹². Małżonkowie są więc konsekrowani na stałą służbę sobie

---

¹⁰ Idea małżeństwa jest centralnym tematem Starego Testamentu i przewija się przez całe dzieje narodu wybranego. Istnieje ścisły związek między małżeństwem a przymierzem zbawienia. Małżeństwo jest prototypem przymierza Boga z ludźmi. Związek, który zawarli mężczyzna z kobietą, posuwa się w perspektywie do związku, który dotyczy Boga i ludzi, a w tym przypadku narodu wybranego. Małżeństwo jest objawieniem tego związku. Już w opisach stworzenia człowieka teologowie doszukują się zbieżności między małżeństwem a przymierzem. Zob. W. BEINERT. *Die Ehe als Sakrament der Kirche*. W: *Beiträge zur Theologie der Ehe*. Hrsg. W. Beinert, F. Bökle, M. Kaiser. Kevelaer: Butzon and Bercker 1971 s. 15.

¹¹ A.L. SZAFRAŃSKI. *Łaska sakramentu małżeństwa*. W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. tenże. Lublin: TN KUL 1985 s. 105.

¹² Tamże s. 112.

i Ciału Mistycznemu¹³. Odtąd działają zawsze według myśli Chrystusa, który jest ich Głową. Ich ciało jest w pewnym sensie znakiem Chrystusa (1 Kor 6,15-20). Ich nieodwołalne zaś powiązanie z Chrystusem wyraża się we wspólnocie codziennego życia, w rodzeniu dzieci, w ich wychowywaniu nie tylko dla Kościoła i dla Boga, lecz również – choć na ostatnim miejscu – dla siebie. Za Piusem XII ks. Szafrąński twierdzi, że dla ludzi żyjących w małżeństwie, ich własnym ołtarzem jest dom, wspólne życie. Ofiarami składanymi Bogu przez Chrystusa jest wspólny trud życia, wzajemne oddanie, realizowane według myśli Chrystusa (J 14,21)¹⁴. W małżeństwie chrześcijańskim więź z Chrystusem decyduje o jego sakramentalności, czyli znaku, który oznacza i urzeczywistnia przymierze małżonków z Bogiem Ojcem przez Chrystusa.

Ks. A.L. Szafrąński mocno akcentuje misję Ducha Świętego w małżeństwie i rodzinie. Duch jest uosobieniem miłości między Ojcem a Synem w trynitarnym życiu Boga. Tenże Duch Święty posłany przez Ojca i Syna zespała wierzących w jedną rodzinę, czyli rodzinę dzieci Bożych¹⁵. Za K. Wojtyłą ks. Szafrąński podkreślał, że Duch Święty – uosobiona Miłość Boża tworzy z małżeństwa i z rodziny szczególną wspólnotę. Naturalna miłość małżeńska, która przez sakrament stała się znakiem miłości Boga, zostaje ubogacona obecnością i działaniem „trzeciej” osoby Ducha Świętego, który naturalne więzi utrwala, uszlachetnia, przebóstwia, czyniąc z małżeństwa i rodziny „mały Kościół”, wspólnotę Ducha Świętego (KK 11)¹⁶. Miłość Boża – Duch Święty nie tylko doskonalili małżonków, ale sprawia, że ich miłość staje się owocna nie tylko przez zrodzenie potomstwa, ale również przez jego wychowanie (FC 14). Ks. Szafrąński twierdził, że ta miłość małżeńska otwarta ku dzieciom jest znakiem obecności w niej Ducha Świętego, który uzdalnia ich z kolei do ofiarnej służby dla potomstwa, do dawania dobrego przykładu, do apostołstwa w najszerszym i najpełniejszym wymiarze¹⁷. Akcentował ponadto, że małżeństwo ochrzczonych jest instytucją, która cieszy się posiadaniem

---

¹³ Zob. M.J. SCHEEBEN. *Tajemnice chrześcijaństwa*. Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1970 s. 468-482.

¹⁴ PIUS XII. *Mediator Dei*. Kielce 1948 s. 62-65.

¹⁵ Zob. A.L. SZAFRAŃSKI. *Partycypacja. Geneza i rola pojęcia uczestnictwa w teologii św. Tomasza z Akwinu*. Warszawa: ATK 1973 s. 208-215.

¹⁶ K. WOJTYŁA. *Nauka encykliki „Humanae vitae” o miłości*. „Analecta Cracoviensia” 1:1969 s. 341-354; por. SZAFRAŃSKI. *Struktura łaski sakramentu małżeństwa* s. 30-31.

¹⁷ SZAFRAŃSKI. *Łaska sakramentu małżeństwa* s. 110-111; TENŻE. *Struktura łaski sakramentu małżeństwa* s. 32.

osób Boskich, ale Ich obecność w sakramentalnym małżeństwie nie pomniejsza ani integralności, ani wolności małżonków, ale umożliwia aktualizację relacji osobowych między nimi¹⁸. Relacje między Bogiem Trójjedynym a małżeństwem i rodziną stanowią dominujące miejsce w badaniach naukowych ks. Profesora w zakresie teologii małżeństwa i rodziny.

Obok rozważań teologicznych nad relacją małżeństwa i rodziny z Trójcą Świętą, ks. A.L. Szafrąński był zafascynowany związkiem Eucharystii ze wspólnotą małżeńsko-rodzinną¹⁹. Głęboki związek Eucharystii i małżeństwa wpływa stąd, że w obydwu tych sakramentach Chrystus stale przebywa²⁰. Kiedy w małżeństwie pojawiają się trudności na skutek różnic w tempera-

---

¹⁸ W rozważaniach nad uczestnictwem małżeństwa w relacjach do Trójcy Świętej ks. Szafrąński odwołuje się do swojej pracy habilitacyjnej: *Partycypacja. Geneza i znaczenie pojęcia uczestnictwa w teologii św. Tomasza z Akwinu*. Pojęcie „partycypacja” (łac. *participatio*) oznacza udział, uczestniczenie, związek. Chodzi tu o relację zachodzącą między dwiema rzeczywistościami, w której jeden z jej członów ma się do drugiego tak, jak część do całości. W filozofii partycypacja tłumaczy wzajemne relacje zachodzące między bytem pierwotnym i bytami pochodnymi. Jest to szczególny typ relacji łączącej dwa byty, w której jeden udziela istnienia drugiemu lub określa jego naturę. W filozofii Tomasza z Akwinu partycypacja polega na częściowym przyjęciu czegoś, co w całej pełni należy do czegoś innego. Podstawową formą partycypacji jest partycypacja transcendentna, czyli pochodność bytów niekoniecznych od Boga jako bytu koniecznego, który bytom tym udziela istnienia. Inaczej mówiąc, byty niekonieczne istnieją, partycypując w istnieniu Boga. Bóg działa jako ich sprawca, wzór i cel. Zob. J. FILIPKOWSKI. *Partycypacja*. W: EK t. 14. Lublin: TN KUL 2010 kol. 1384.

¹⁹ Jan Paweł II w adhortacji poświęconej zadaniom rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym użył sformułowania: „Eucharystia jest samym źródłem małżeństwa chrześcijańskiego” (FC 57). Ks. A.L. Szafrąński o tej wypowiedzi papieża powie, że jest to „nie spotykane dotąd wyrażenie”. To zadziwienie uzasadnia tym, że „uświęcenie rodziny ma swe pierwsze źródło w chrzcie, ale najpełniejszy wyraz odnajduje w Eucharystii”. Zob. A.L. SZAFRĄŃSKI. *Eucharystia jest samym źródłem małżeństwa chrześcijańskiego (FC 57)*. W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. tenże. Lublin: TN KUL 1985 s. 257.

²⁰ Związek Eucharystii i małżeństwa w ten sposób zinterpretował ks. A.L. Szafrąński: „Tylko w Eucharystii Chrystus jest trwale obecny bez względu na postawę i zachowanie ludzi. W małżeństwie jest obecny jako gwarant i powiernik miłości dwojga ludzi realizujących Jego miłość ku Kościołowi. Małżonkowie są znakiem tej miłości i tę miłość przekazują swoim dzieciom. Słowa Chrystusa: «Gdzie dwaj albo trzej gromadzą się w imię moje, tam Ja jestem pośród nich» (Mt 18, 19) Kościół odnosi również do małżeństwa. W tym sakramencie i w Eucharystii Chrystus jest obecny stale, choć w różny sposób; we wszystkich innych zaś staje się obecny w momencie zaistnienia sakramentu – po jego zaistnieniu jest obecny w wierze, nadziei i miłości”. Zob. A.L. SZAFRĄŃSKI. *Próba charakterystyki działalności naukowej biskupa prof. dr. hab. Wacława Świerżawskiego ordynariusza diecezji sandomierskiej*. W: *Diligis Me? Pasce. Księga jubileuszowa dedykowana biskupowi Sandomierskiemu Wacławowi Józefowi Świerżawskiemu na pięćdziesięciolecie święceń kapłańskich 1949-1999*. T. 1. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne Hodie 1999 s. 99.

mentach, przyzwyczajęń wyniesionych z własnych rodzin, braki materialne, krzyże wynikające z faktu przekształcania się małżeństwa w rodzinę, wtedy osobista więź małżonków z Chrystusem, i to ukrzyżowanym, pozwala im stawić czoło trudnościom. W przekonaniu ks. Profesora Chrystus obecny w Eucharystii utożsamia się z każdym z małżonków. Rodzina chrześcijańska, według ks. Szafrąńskiego, złączona przymierzem z Chrystusem żyje w radości, wdzięczności, będąc „domowym Kościołem”. Ponadto rodzina regularnie przyjmująca Komunię św. nie zamyka się w sobie, lecz jako żywa komórka Kościoła otwiera się na potrzeby innych osób i wspólnot²¹.

Ks. A.L. Szafrąński ukazuje również perspektywy eschatologiczne więzi Eucharystii z małżeństwem. Gdy grzech przenika struktury naszego świata, naszej psychiki i nie pozwala małżeństwu, rodzinie urzeczywistniać ich ideałów, wówczas trudności trzeba przezwyciężać przez nawrócenie umysłu i serca, wyrzekając się egoizmu, naśladować Chrystusa dźwigającego się z bolesnych upadków na drodze krzyżowej. Zdaniem ks. Profesora, małżonkowie spotykając się z Chrystusem eucharystycznym, poszerzają swoją miłość na innych ludzi przeżywających różne doświadczenia życiowe i klęski, zwłaszcza dotkniętych samotnością lub zachwianiem równowagi moralnej, a ponadto są w stanie pomóc im powrócić na właściwą drogę, wszak Chrystus jest Prawdą i Życiem, i jednocześnie Drogą (por. J 14,6). Życie chrześcijańskie na wzór Chrystusa wymaga od każdego małżonka zaparcia się siebie samego; wymaga świadomości sensu dźwigania krzyża obowiązków małżeńskich i rodzinnych (por. Łk 9,23). I to jest droga do zmartwychwstania.

Ważnym tematem teologii małżeństwa i rodziny w twórczości ks. Szafrąńskiego jest relacja Chrystus–Kościół a małżeństwo i rodzina. Zagadnienie to zostało zakodowane już w nauce św. Pawła, który ukazuje w Liście do Efezjan (5,21-33) głębokie powiązania między Chrystusem i Kościołem a małżeństwem. Małżonkowie są włączeni przez chrzest w nowe i wieczne przymierze Chrystusa z Kościołem, dlatego stanowią wspólnotę życia i miłości. Zdaniem ks. Profesora, małżeństwo w Chrystusie zyskuje swoją ostateczną głębię, która wyraża jedność Chrystusa z Kościołem. Chrześcijańskie małżeństwo stoi w rzeczywistej, wewnętrznej i istotnej relacji do tajemnicy, jaką jest jedność Chrystusa z Kościołem. Zjednoczenie Chrystusa z Kościołem jest nie tylko wzorem moralnym dla małżeństwa, ale bytowo uczestniczy ono w tym związku. Przez chrzest małżonkowie zostali przyjęci do tego tajemni-

---

²¹ Zob. SZAFRAŃSKI. *Wierzyć w Chrystusa i żyć Eucharystią* s. 207-212; TENŻE. *Eucharystia jest samym źródłem* s. 264-267.

czego zjednoczenia Chrystusa i Kościoła. Odtąd sam Chrystus staje się obecny między chrześcijanami zawierającymi małżeństwo i w szczególny sposób działa w nich i w ich życiu, udzielając im swoich darów. Małżeństwo tym bardziej staje się nierozzerwalne we wzajemnej przynależności małżonków do siebie nawzajem i dlatego ich związek staje się rzeczywistym obrazem samego Chrystusa i Kościoła²².

Mogłoby się wydawać, że temat „domowego Kościoła”, „małego Kościoła” nie został należycie dowartościowany przez ks. A.L. Szafrąńskiego. Prawda jest inna. „Domowy Kościół” znalazł się w jego poszukiwaniach, a ponadto został pogłębiany, i to w sposób nowatorski. Termin „domowy Kościół” pojawia się już w Nowym Testamencie, a potem u Ojców Kościoła²³. Niestety, w średniowieczu określenie to zanikło na dłuższy czas i powróciło do refleksji teologicznej mniej więcej od zakończenia II wojny światowej. Sobór Watykański II nazywa rodzinę „domowym Kościołem” (KK 11) i „domowym sanktuarium Kościoła” (DA 11), odwołując się nie tyle do tradycji starożytności, ile raczej do obietnicy Chrystusa: „Gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich” (Mt 18,20). Wynika stąd, że Kościół powstaje tam, gdzie ochrzczeni gromadzą się w imię Pana, tym więcej zaś, gdy są złączeni ze sobą w sakramentalnym małżeństwie i rodzinie.

Ks. A.L. Szafrąński zwracał uwagę nie tyle na strukturę, ile raczej na funkcje rodziny jako domowego Kościoła. Rodzina jest przede wszystkim dziełem Ducha Świętego. Misja Ducha Świętego jest historycznie i socjologicznie dostrzegalna w małżeństwie i rodzinie formalnej, czyli sakramentalnej wspólnoty ludzi wierzących, ochrzczonych i wzajemnie się miłujących w obecnym w nich i pośród nich Duchu Bożym: „Kto wypełnia przykazania Boże, trwa w Bogu, a Bóg w nim, a to że trwa On w nich, poznajemy po Duchu, którego nam dał” (1 J 3,24). Ks. Profesor pogłębił rozumienie struk-

---

²² SZAFRAŃSKI. *Łaska sakramentu małżeństwa* s.101-103.

²³ W świetle listów św. Pawła można wyodrębnić potrójny aspekt Kościoła: 1. Braci żyjących w jednej miejscowości, zgromadzonych przy ołtarzu dla sprawowania Eucharystii (por. 1 Kor 1,2); 2. Kościół domowy (por. Rz 16,3-5; 1 Kor 16,19); 3. Wspólnota wszystkich wspólnot lokalnych (por. Dz 11,26-30). Św. Jan Chryzostom w IV wieku nazwał rodzinę „ecclesiola”, czyli „małym Kościołem” i wymienia zadania, jakie mu przypadają: „Modlitwa i nauczanie w kościele nie wystarczą. Modlitwa i czytanie muszą wam towarzyszyć w domu, ponieważ dom jest małym Kościołem”. In *Eph.* 20, 6 PG 62, 143. Zob. S. LONGOSZ. *Geneza pojęcia „rodzina Kościołem domowym” w tradycji patrystycznej*. W: *Rodzina jako Kościół domowy*. Red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek. Lublin: Wydawnictwo KUL 2010 s. 35-45.

tury „małego Kościoła”, który uczestniczy w dziewiczości i macierzyństwie Kościoła (KK 6).

W przekonaniu ks. A.L. Szafrąńskiego dziewiczość Kościoła przejawia się w wyrzeczeniu się grzechu i życia dla siebie. Tak samo ma się rzecz z małżeństwem. Małżonkowie uczestniczą w dziewiczości Kościoła trwając w wierności dla danego sobie słowa przy ołtarzu. Dziewiczość Kościoła realizuje się w osobistym kontakcie małżonków z Bogiem, w ich wierze i miłości Stwórcy i Odkupiciela. Małżonkowie chrześcijańscy „przeniknięci duchem Chrystusa, dzięki któremu całe ich życie jest przeniknięte wiarą, nadzieją i miłością, coraz bardziej dochodzą do właściwej sobie doskonałości i wzajemnego uświęcenia, a stąd wspólnie do chwalenia Boga” (KDK 48).

Dzięki Duchowi Świętemu, stwierdza ks. A.L. Szafrąński, Kościół jest również Matką, ponieważ przez przepowiadanie słowa Bożego i chrzest „rodzi do nowego i nieśmiertelnego życia synów z Ducha Świętego poczętych i z Boga zrodzonych” (KK 64). W małżeństwie Miłość Boża, Duch Święty nie tylko doskonali małżonków, ale sprawia, że ich miłość staje się owocna nie tylko przez zrodzenie potomstwa, ale również przez jego wychowanie. Dziecko poszerza wspólnotę małżeńską, przetwarzając ją w rodzinę. W małżeństwie i rodzinie chrześcijańskiej istnieje i rozwija się Kościół nie tylko biologicznie, lecz przede wszystkim wspólnotowo i religijnie. Małżeńska miłość otwarta ku dzieciom jest znakiem obecności w niej Ducha Świętego, który uzdalnia ich z kolei do ofiarnej służby dla potomstwa, jak i do dawania dobrego przykładu. W ten sposób w małżeństwie i rodzinie uobecnia się i buduje Kościół jako wspólnota ludzi wzajemnie się miłujących²⁴.

Ks. A.L. Szafrąński w swoich dociekaniach naukowych, jak również w nauczaniu nie unikał żadnych tematów, a więc i tych, które znajdowały się na styku teologii i nauk empirycznych. Dla niego ważne były zarówno problemy egzystencjalne, jak i moralne czy duszpasterskie, które zawsze otrzymywały jego wyjaśnienie. Wśród bloków tematycznych, które znajdowały się na osi jego zainteresowań, były prawa i przywileje rodziny²⁵, wychowanie złasz-

---

²⁴ SZAFRAŃSKI. *Struktura łaski sakramentu małżeństwa* s. 31-32.

²⁵ Ks. A.L. Szafrąński poświęcił wiele uwagi dokumentowi Stolicy Apostolskiej Karta Praw Rodziny (1983). Ks. Profesor w celu przybliżenia tego dokumentu i ukazania jego wagi dla rodzin i społeczeństw, dokonał opracowania Karty. Zob. A.L. SZAFRAŃSKI. *Karta Praw Rodziny*. W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. tenże. Lublin: TN KUL 1985 s. 341-352.

cza młodzieży i dzieci do czystości²⁶, planowanie rodziny i regulacja poczęć²⁷, wreszcie zagadnienia ekologii życia małżeńskiego i rodzinnego. Świat coraz częściej patrzy z niepokojem w przyszłość. Jednym z zagrożeń jest niszczenie środowiska naturalnego. Ks. Profesor podjął i ten temat, a w nim dotknął zagadnień środowiska, w którym człowiek żyje²⁸. W rozważaniach ekologicznych ks. Szafrąńskiego znalazł się między innymi tekst pt. *Przyszłość ludzkości idzie przez rodzinę*, w którym Autor wskazuje na chrześcijańską wspólnotę małżeńską i na rodzinę jako najważniejsze środowisko człowieka²⁹.

Wpływ ks. A.L. Szafrąńskiego na rozwój teologii małżeństwa i rodziny nie polega tylko na jego bogatej spuściznie pisarskiej w postaci książek i artykułów. Wkładem ks. Profesora w rozwój naukowej refleksji z zakresu teologii małżeństwa i rodziny są także liczne prace dyplomowe napisane przez jego uczniów. Wszak pod jego kierunkiem powstało 14 rozpraw doktorskich i ponad 100 prac magisterskich³⁰.

Osobny rozdział w dorobku ks. A.L. Szafrąńskiego stanowią wykłady o tematyce małżeńsko-rodzinnej podejmowane na uniwersytetach, i nie tylko. Ks. Profesor przez kilka lat wykładał teologię małżeństwa i rodziny w Studium Teologii Rodziny dla Księży i w Podyplomowym Studium Rodziny dla Świeckich w diecezji sandomierskiej³¹. Po wielu latach słuchacze i słu-

---

²⁶ A.L. SZAFRAŃSKI. *Dokument Kongregacji Wychowania Katolickiego O wychowaniu do miłości ludzkiej (i o wychowaniu seksualnym)*. W: tamże s. 353-360.

²⁷ E. RYSZKA, A.L. SZAFRAŃSKI. *Teologiczne i personalistyczne zasady planowania rodziny i regulacji poczęć*. W: tamże s. 305-321.

²⁸ Zob. A.L. SZAFRAŃSKI. *Chrześcijańskie podstawy ekologii*. Lublin: Zakład Ekologii Człowieka 1993.

²⁹ Tamże.

³⁰ Zob. M. FIAŁKOWSKI. *Ks. Adam Ludwik Szafrąński (1911-2004)*. W: *50 lat teologii pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2009 s. 50.

³¹ W 1979 roku zostało utworzone w diecezji sandomierskiej Studium Teologii Rodziny dla Księży w Szewnie k. Ostrowca Świętokrzyskiego. Powstało ono z inicjatywy ks. biskupa Piotra Gołębiowskiego. Studium było afiliowane do Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie. Zgłosiło się wówczas około 80 księży. Zajęcia prowadzili wykładowcy z Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie i z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Stan wojenny przerwał kontynuację tegoż Studium. W 1985 roku powstało Studium Rodziny dla Świeckich, zorganizowane w Sandomierzu, potem przeniesione do Szewnej. Program przewidziany był na dwa i pół roku. W Studium włączyło się 75 osób, z których 48 osób je ukończyło. I wtedy powstał zamysł, by dla absolwentów Studium zorganizować dalsze kształcanie typu seminaryjnego. W ten sposób w 1989 roku Studium przekształcono w Podyplomowe Studium Życia Rodziny. Zarówno w Studium dla Księży, jak i dla Świeckich zajęcia z teologii

chaczki Studium wspominają jego wykłady, a niektórzy przywołują treści głoszone przez ks. Szafrąńskiego i twierdzą, że to im pomogło odnaleźć lub pogłębić wiedzę religijną o życiu małżeńskim i rodzinnym, a tym samym znaleźć sens życia.

Myśl teologiczna ks. A.L. Szafrąńskiego na temat małżeństwa i rodziny domaga się kontynuacji. Przed teologami pastoralistami, a szczególnie przed specjalistami od teologii małżeństwa i rodziny oraz duszpasterstwa rodzin stoi jeszcze wiele wyzwań. Jednym z nich jest pogłębienie i wdrożenie teorii uczestnictwa (partycypacji) w teologii pastoralnej, a zwłaszcza w teologii małżeństwa i rodziny. Godna kontynuacji jest ponadto idea ekologii życia małżeńsko-rodzinnego, zaledwie zapoczątkowana i przedstawiona w zarysie przez ks. Szafrąńskiego. Wydaje się, iż w obecnych czasach problematyka ekologii człowieka ma wielu zwolenników. Tym bardziej zasadne jest rozwinięcie w refleksji teologiczno-pastoralnej zagadnienia ekologii małżeństwa, ale także ekologii życia człowieka od poczęcia do naturalnej śmierci.

BIBLIOGRAFIA

- BEINERT W.: Die Ehe als Sakrament der Kirche. W: Beiträge zur Theologie der Ehe. Hrsg. W. Beinert, F. Bökle, M. Kaiser. Kevelaer: Butzon & Bercker 1971 s. 11-36.
- Eucharystia w duszpasterstwie. Red. A.L. Szafrąński. Lublin: TN KUL 1977.
- FILIPKOWSKI J.: Partycypacja. W: EK t. 14. Lublin: TN KUL 2010 kol. 1383-1385.
- LONGOSZ S.: Geneza pojęcia „rodzina Kościołem domowym” w tradycji patrystycznej. W: Rodzina jako Kościół domowy. Red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek. Lublin: Wydawnictwo KUL 2010 s. 35-45.
- MURAWSKI Cz.: Teologia małżeństwa i rodziny w nauczaniu biskupów polskich 1945-1980. Studium dogmatyczno-pastoralne. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne 1988.
- POPLAWSKI J.M.: Jansenizm. W: Leksykon duchowości katolickiej. Red. M. Chmielewski. Lublin-Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 373-374.

---

małżeństwa i rodziny prowadził ks. prof. Szafrąński. Świeccy byli tak zauroczeni jego wykładami, że prosili o wydłużenie cyklu Studium i bardzo chętnie uczestniczyli w jego wykładach. Spośród księży zaś niektórzy na seminarium podjęli pisanie prac magisterskich. Kilkunastu z nich napisało i obroniło prace magisterskie, a niektórzy obronili nawet doktoraty.

- RYSZKA E., SZAFRAŃSKI A.L.: Teologiczne i personalistyczne zasady planowania rodziny i regulacji poczęć. W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. A.L. Szafrąński. Lublin TN KUL 1985 s. 305-321.
- SCHEEBEN M.J.: *Tajemnice chrześcijaństwa*. Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1970.
- SKWIERCZYŃSKI Z.: *Rerum novarum*. EK t. 17. Lublin: TN KUL 2012 kol. 14-15.
- SZAFRAŃSKI A.L.: *Chrześcijańskie podstawy ekologii*. Lublin: Zakład Ekologii Człowieka 1993.
- SZAFRAŃSKI A.L.: Dokument Kongregacji Wychowania Katolickiego O wychowaniu do miłości ludzkiej (i o wychowaniu seksualnym). W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. tenże. Lublin: TN KUL 1985 s. 353-360.
- SZAFRAŃSKI A.L.: *Eucharystia jest samym źródłem małżeństwa chrześcijańskiego (FC 57)*. W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. tenże. Lublin TN KUL 1985 s. 255-271.
- SZAFRAŃSKI A.L.: *Karta Praw Rodziny*. W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. tenże. Lublin: TN KUL 1985 s. 341-352.
- SZAFRAŃSKI A.L.: *Kairologia. Zarys nauki o Kościele w świecie współczesnym*. Lublin: TN KUL 1990.
- SZAFRAŃSKI A.L.: *Łaska sakramentu małżeństwa*. W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. tenże. Lublin: TN KUL 1985 s. 99-120.
- SZAFRAŃSKI A.L.: *Partycypacja. Geneza i znaczenie pojęcia uczestnictwa w teologii św. Tomasza z Akwinu*. Warszawa: ATK 1973.
- SZAFRAŃSKI A.L.: *Próba charakterystyki działalności naukowej biskupa prof. dr hab. Wacława Świerzawskiego ordynariusza diecezji sandomierskiej*. W: *Diligis ME? Pasce. Księga jubileuszowa dedykowana biskupowi sandomierskiemu Wacławowi Józefowi Świerzawskiemu na pięćdziesięciolecie święceń kapłańskich 1949-1999*. Red. S. Czerwik, M. Mierzwa. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne Hodie 1999 t. 1 s. 94-108.
- SZAFRAŃSKI A.L.: *Słowo wstępne*. W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. tenże. Lublin: TN KUL 1985 s. 7-18.
- SZAFRAŃSKI A.L.: *Struktura łaski sakramentu małżeństwa*. „Collectanea Theologica” 46:1976 f. 2 s. 23-39.
- SZAFRAŃSKI A.L.: *Teologia liturgii eucharystycznej*. Lublin: KUL 1974.
- SZAFRAŃSKI A.L.: *Wierzyć w Chrystusa i żyć Eucharystią*. Bytom: Oficyna Wydawnicza 4K 1997.
- WALKUSZ J.: *Jansenizm*. W: EK t. 7. Lublin: TN KUL 1997 kol. 989-994.
- WOJTYŁA K.: *Nauka encykliki „Humanae vitae” o miłości*. „Analecta Cracoviensia” 1:1969 s. 341-354.

WKŁAD KS. PROF. ADAMA LUDWIKA SZAFRAŃSKIEGO
W ROZWÓJ TEOLOGII MAŁŻEŃSTWA I RODZINY

Streszczenie

Ks. Adam L. Szafrąński wniósł oryginalny wkład w rozwój teologii małżeństwa i rodziny. W swojej refleksji na temat małżeństwa i rodziny zastosował zaczerpnięte od św. Tomasza z Akwinu pojęcie partycypacji (uczestnictwa). Dzięki temu w uprawianym przez siebie nurcie teologii małżeństwa i rodziny wyeksponował relacje zachodzące między osobami Trójcy Świętej a osobami tworzącymi wspólnotę małżeńsko-rodzinną. Według ks. Szafrąńskiego, w sakramencie małżeństwa mężczyzna i kobieta wchodzi w głębokie relacje z poszczególnymi osobami Boga Trójjedynego. Z kolei w sakramencie Eucharystii małżonkowie zyskują moc do przewycięzania wszelkich trudności oraz wsparcie Chrystusa w budowaniu szczęśliwej rodziny. Rodzina regularnie przyjmująca Komunię św. nie zamyka się w sobie, lecz jako żywa komórka Kościoła otwiera się na potrzeby innych osób i wspólnot. Ks. Szafrąński podejmował również problematykę praw i przywilejów rodziny, wychowania dzieci i młodzieży. W zakresie jego badań naukowych znalazły się tematy związane z ekologią rodziny, a więc naturalnego planowania rodziny i regulacji poczęć. Ponadto pokazywał współczesnym ludziom, że dobra, religijna, zdrowa moralnie, duchowo, fizycznie i psychicznie rodzina jest najlepszym środowiskiem rozwoju młodego pokolenia oraz pomyślnej przyszłości narodu i ludzkości.

Słowa kluczowe: Adam Ludwik Szafrąński, partycypacja, teologia małżeństwa, teologia rodziny, duszpasterstwo rodzin, teologia pastoralna